

Beyond the touchline there's nothing: Η έκθεση Fan. Tastic Females

“Beyond the touchline there's nothing” έλεγε ο Ντεριντά, εννοώντας πως το ποδόσφαιρο συμπυκνώνει όλες τις διεργασίες, τις αντιφάσεις, τις αντιθέσεις και τις αμφισημίες των κοινωνιών. Στην πρόσφατη πορεία του λαοφιλούς αυτού αθλήματος μπορεί να δει κανείς τις διάφορες αντανakλάσεις του σύγχρονου Καπιταλισμού, με σημαντικές στάσεις, όπως π.χ. την εισαγωγή των τηλεοπτικών μέσων, τη φιλελευθεροποίηση μετά το νόμο Μποσμάν, το άνοιγμα σε νέες υπερεθνικές αγορές όπως η Κίνα, το Κατάρ κ.ά. Ενσωματώθηκαν, επίσης, καπιταλιστικές λογικές και πρακτικές, όπως η παραγωγικότητα και η μέγιστη αποδοτικότητα. Ταυτόχρονα, όμως, το ποδόσφαιρο αποτελεί τόπο συμβολικής αντίστασης για διάφορα ζητήματα, με πλείστα παραδείγματα τόσο εντός όσο και εκτός γραμμών.

Σ' ένα χώρο όπου η εμφατική προβολή του υπερ-αρσενικού προτύπου και η διαρκής αγωνία επιβεβαίωσης της αρρενωπότητας είναι εκ των ων ουκ άνευ καταλαβαίνει κανείς πως είναι πολύ δύσκολο να βρεθεί χώρος για τη γυναικεία εκπροσώπηση. Παρόλα αυτά η παρουσία των γυναικών στο οργανωμένο οπαδικό κίνημα έχει αναβαθμιστεί πολύ τα τελευταία χρόνια, κυρίως στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη, με μεγάλη παρουσία γυναικών σε πολύ φημισμένα ultrasgroup, αλλά και με τη δημιουργία νέων, αποκλειστικά γυναικείων. Μιλήσαμε λοιπόν με την Antje Grabenhorst οργανωμένη οπαδό της Werder Βρέμης, μέλος των *Football Supporters Europe* και συντονίστρια της έκθεσης *Fan. Tastic Females*. Η έκθεση φιλοξενεί μια σειρά από μίνι ντοκιμαντέρ με περισσότερες από 70 γυναίκες οπαδούς από περισσότερες από 20 διαφορετικές χώρες να διηγούνται την ιστορία τους, τη σχέση τους με το ποδόσφαιρο, αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στα πέταλα. Η έκθεση περιοδεύει σε γήπεδα και αίθουσες συνεδριάσεων, κυρίως στη Γερμανία, ενώ

η πρόσβαση σ' αυτές τις ιστορίες γίνεται με τη σάρωση κωδικών QR. Σκοπός της έκθεσης είναι η ορατότητα της γυναικείας παρουσίας σε ένα από τα πιο ανδροκρατούμενα περιβάλλοντα της σύγχρονης κοινωνίας. Ο αφηγητής μιας ποδοσφαιρικής ιστορίας ή μιας ιστορίας οπαδικής τρέλας για μια είναι πάντοτε άντρας. Όχι όμως σ' αυτή την περίπτωση όπου βλέπουμε να ξεδιπλώνεται ένα μωσαϊκό γυναικών από τη 15χρονη Dana, οργανωμένη οπαδό της Fortuna Düsseldorf μέχρι την 79χρονη Maria που παρακολουθεί τουλάχιστον 3 ποδοσφαιρικά παιχνίδια της Arsenal την εβδομάδα από την ανδρική ομάδα, το γυναικείο τμήμα, αλλά και τις ομάδες υποδομών. Οι ιστορίες αφορούν απλές γυναίκες οπαδούς, άλλες που κατέχουν κάποια κομβική θέση στο σύλλογο, γυναίκες που είναι ηγετικές μορφές των ultrasgroup των ομάδων τους ή εκπρόσωποι οπαδικών πρωτοβουλιών και δικτυώσεων.

B: Καλησπέρα Antje, θα θέλαμε για αρχή να μας σκιαγραφήσεις την ταυτότητα του εγχειρήματος σας; Πες μας λίγα λόγια για την πρωτοβουλία *Football Supporters Europe* και τους στόχους της;

A: Η έκθεση *Fan.Tastic Females* περιλαμβάνει πάνω από 78 σύντομες συνεντεύξεις γυναικών από 21 χώρες, κυρίως ευρωπαϊκές. Επιπλέον, υπάρχει και το «Her.Story» μέρος, όπως το ονομάζουμε, δηλαδή ένας χάρτης της Ευρώπης με μια στατιστική επισκόπηση της συμμετοχής των γυναικών στο ποδόσφαιρο. Τέλος, υπάρχει ένα «Bullshit Bingo», όπου διάφορες γυναίκες απαντούν με ειρωνεία, εκνευρισμό ή και σε πολύ σοβαρό ύφος σε κλασικές ερωτήσεις όπως «γνωρίζετε τον κανόνα του οφσάιντ;» ή «μπορείτε να μου φέρετε μια μπύρα;».

Σκοπός είναι να γίνουν οι γυναίκες οπαδοί του ποδοσφαίρου ορατές και να τους επιτραπεί να πουν τις ιστορίες τους. Η πλειονότητα της ιστορίας τόσο του ποδοσφαίρου όσο και των φιλάθλων έχει μέχρι στιγμής ιδωθεί και γραφτεί από ανδρική σκοπιά. Θέλαμε λοιπόν να διευρύνουμε αυτή την οπτική. Με την προσέγγισή μας δεν επιχειρούμε να αναδείξουμε πόσο διαφορετικά αντιλαμβάνονται οι γυναίκες το ποδόσφαιρο, αλλά πως κατά βάση έχουν παρόμοια κίνητρα, πάθος, επιθυμίες, αλλά και παρόμοια ζητήματα να αντιμετωπίσουν όπως ακριβώς οι άνδρες οπαδοί. Οι

γυναίκες της έκθεσης εμφανίζουν πολλές διαφορές μεταξύ τους. Διαφορές μπορεί να εντοπίσει κάποιος στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται, στο αν πρόκειται για τη γυναίκα που χτυπάει το τύμπανο ενός ultragroup ή την πρόεδρο του εποπτικού συμβουλίου του συλλόγου, αν είναι η ιδιοκτήτρια μιας ποδοσφαιρικής παμπ ή μια απλή φίλαθλος.

Η πρωτοβουλία *Football Supporters Europe (FSE)* και η πρώην διευθύνουσα σύμβουλος της Daniela Wurbs ήταν αυτοί που εισήγαγαν την ιδέα της έκθεσης το 2016. Από όταν λοιπόν η έκθεση πήρε σάρκα και οστά, διοργανώνεται υπό την ομπρέλα της *FSE*. Η *FSE* είναι μια ένωση φιλάθλων που βασίζεται στην ιδέα ότι το ποδόσφαιρο ως παγκόσμιο άθλημα διαμορφώνεται σε σημαντικό βαθμό από τη συμμετοχή και τη συμβολή των οπαδών. Ωστόσο, οι κοινωνικές αλλαγές και οι μετασχηματισμοί στο σύγχρονο ποδόσφαιρο, συμπεριλαμβανομένης της εμπορευματοποίησής του, έχουν δημιουργήσει πολλές εντάσεις. Κατά κύριο λόγο μεταξύ των οπαδών από την μια πλευρά και των συλλόγων και των ποδοσφαιρικών θεσμών από την άλλη. Ωστόσο, μπορεί κανείς να παρατηρήσει πως όταν οι οπαδοί οργανώνονται και όταν η άποψή τους λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τους φορείς των συλλόγων και τους άλλους θεσμούς, υπάρχουν πολύ θετικά αποτελέσματα απόρροια αυτής ακριβώς της κοινωνικής συμμετοχής στο άθλημα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η *FSE* υπερασπίζεται τα συμφέροντα των οπαδών του ποδοσφαίρου και τους εκπροσωπεί σε διάφορα επίπεδα.

B: Στην Ελλάδα δεν υπάρχει κάποιος φορέας συνεννόησης των οπαδών σε εθνικό επίπεδο. Κατά καιρούς έχουν γίνει διάφορα πειράματα, αλλά κανένα δεν άντεξε στο χρόνο γι' αυτό και η *FSE* στη μακρά λίστα με τις χώρες που συνεργάζεται δεν έχει κάποια σχετική παραπομπή. Θα ήθελα να προσπαθήσεις να μας εντάξεις στη δική σας κουλτούρα και να μας την περιγράψεις όσο πιο σύντομα μπορείς. Πως βλέπετε εσείς την ενασχόληση με οπαδικό κίνημα; Τι είναι τα «FanPolitics» και ποια η σημασία των διεκδικήσεων για το 51%;

A: «FanPolitics» σημαίνει ότι οι οπαδοί ή οι εκπρόσωποι των οπαδών, όπως η FSE, υπερασπίζονται τις ιδέες τους. Αγωνίζονται δηλαδή για να διατηρήσουν ζωντανή την οπαδική κουλτούρα, να διασφαλίσουν πως όλοι μπορούν να συμμετέχουν σε αυτήν και πάνω απ' όλα να συνειδητοποιήσουν ότι αποτελούν σημαντικό αντίβαρο στην εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου. Είναι κομβικό οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι και ολόκληρο το σύστημα του ποδοσφαίρου να διατηρηθεί κοντά στη λαϊκή βάση του αθλήματος και να μην εξετάζουν απλώς το πώς θα το κάνουν ακόμη πιο ελκυστικό ή πως θα αποσπάσουν περισσότερα χρήματα από αυτό. Βασικά, ο καπιταλισμός είναι το πρόβλημα και πρέπει να τον επικρίνουμε συνολικά, αλλά έχει επίσης ένα νόημα να εργαστούμε στο εδώ και στο τώρα. Να διασφαλίσουμε ότι για παράδειγμα οι αγωνιστικές δεν θα κατακερματιστούν περαιτέρω εντός της εβδομάδας, ότι θα υπάρχουν ανώτατα όρια στους μισθούς των παιχτών, ότι θα μειωθεί ο αθέμιτος ανταγωνισμός και τα κεφάλαια θα κατανέμονται πιο δίκαια και πως δεν θα είναι πλέον οι ίδιες ομάδες που κερδίζουν τα πρωταθλήματα ή τις διεθνείς διοργανώσεις κάθε χρόνο. Ο κανόνας του 50+1 είναι μεγάλης σημασίας για εμάς διότι εξασφαλίζει πως ένας σύλλογος ελέγχει κατά 51% τις αποφάσεις και τα δικαιώματά του και δεν παραχωρεί την πλειοψηφία των αποφάσεων σε επενδυτές και εταιρείες με αποτέλεσμα στο τέλος να ελέγχεται από αυτές.

(Societas, HeidenheimUltragirls)

B: Από τα όλα αυτά τα μίνι ντοκιμαντέρ ποιες είναι οι ιστορίες που σου έμειναν πιο έντονα χαραγμένες στο μυαλό; Αν όλες αυτές οι μικρές παρουσιάσεις ήταν το υλικό μιας έρευνας, ποια θα ήταν τα συμπεράσματα σχετικά με την γυναικεία εκπροσώπηση στο οπαδικό κίνημα;

A: Είναι πολύ δύσκολο να διαλέξω γιατί αυτές οι γυναίκες ήταν τόσο διαφορετικές μεταξύ τους. Το μόνο κοινό είναι πως όλες οι γυναίκες και τα κορίτσια που συναντήσαμε αγαπούν το ποδόσφαιρο και έλεγαν συνεχώς ότι το γήπεδο είναι το σπίτι τους. Δεν είδα καμία διαφορά από τους άνδρες σε αυτό το κομμάτι. Το πάθος άλλωστε δεν γνωρίζει φύλο, αλλά δεν είναι λίγες οι γυναίκες που αναφέρθηκαν σε περιστατικά αποκλεισμού ή σεξισμού στην κερκίδα, νομίζω ότι οι άνδρες δεν θα βίωναν τη συμμετοχή τους με τον ίδιο τρόπο όπως οι γυναίκες. Ένα ακραίο παράδειγμα είναι ίσως το Ιράν, το οποίο εκείνη την εποχή που κάναμε τη συνέντευξη, αλλά και μέχρι σήμερα, δεν επιτρέπει σχεδόν καθόλου ή καθόλου στις γυναίκες φιλάθλους να εισέρχονται στα

ποδοσφαιρικά γήπεδα, για ηθικούς και φονταμενταλιστικούς λόγους. Όταν κάναμε γυρίσματα στο Μάλμε της Σουηδίας, με την πρώτη ματιά το γυναικείο group φαινόταν εξαιρετικά σκληρό και cool, αλλά και σε αυτή την περίπτωση, σε μια αρκετά δημοκρατική χώρα με πολιτικές ισότητας, αποδείχθηκε ότι οι γυναίκες ίδρυσαν αυτό το group μόνο και μόνο επειδή οι υπερήλικες δεν τις αποδέχονταν. Καταλαβαίνεις πως ο αγώνας και το διακύβευμα είναι πραγματικό είτε αφορά στην περίπτωση του Ιράν είτε σε αυτή της Σουηδίας, αλλά βλέπεις ταυτόχρονα το πάθος και την αγάπη για το ποδόσφαιρο σε όλες αυτές τις γυναίκες. Η έκθεση μας έδειξε ότι υπάρχουν τόσες πολλές ιστορίες και άνθρωποι που διαφορετικά δεν θα είχαν τη δυνατότητα να ακουστούν και οι οποίοι τώρα έχουν την ορατότητα που τους αναλογεί, δικτυώνονται μεταξύ τους και υπερασπίζονται τη συμμετοχή τους στην κερκίδα.

(Πρωτοβουλία F_in – Women in Football)

B: Πρόσφατα, ένας 19χρονος οπαδός έπεσε νεκρός μετά από μαχαίρωμα οπαδών αντίπαλης ομάδας. Οι συμβολισμοί και οι τελετουργίες της τοξικής αρρενωπότητας στο χώρο της κερκίδας είναι κάτι το συνηθισμένο. Ειδικά στην Ελλάδα τα συνθήματα

ελάχιστες φορές μπόρεσαν να ξεφύγουν από μια συγκεκριμένη μανιέρα που αναπαράγεται το ίδιο μονότονα σε όλες τις κούρβες. Κατά κύριο λόγο αναφέρονται στη σεξουαλική υποταγή του «άλλου» ή στην προσπάθεια θέασης του αντιπάλου ως εκθηλυμένου, ως λιγότερο «αρρενωπού». Ποια είναι η γνώμη σου για τα παραπάνω; Πως πιστεύεις πως μπορεί να νιώσουν ασφαλείς οι θηλυκότητες εντός της κερκίδας και πόσο πιστεύεις πως μπορεί να βοηθήσει στην καταπολέμηση αυτής της κουλτούρας η οργανωμένη παρουσία των γυναικών στις κερκίδες; Επιπλέον, είδαμε σε κάποια από τα βίντεο σας οι γυναίκες να δημιουργούν ξεχωριστά γυναικεία group και σε άλλα να παρεμβαίνουν εντός των επίσημων ανδροκρατούμενων group. Ποια είναι η δική σου θέση σ' αυτή τη διαφορετική προσέγγιση;

A: Αρχικά, δεν θα επέκρινα ποτέ την ίδρυση ενός αμιγώς γυναικείου group οπαδών εκ μέρους κάποιων γυναικών, που είτε δεν τους επιτρέπεται να γίνουν μέλη ενός αντρικού group είτε επειδή αισθάνονται άβολα μέσα σ' αυτό ή τέλος πάντων επειδή η οπαδική κουλτούρα σημαίνει κάτι διαφορετικό γι' αυτές. Εγώ είμαι οργανωμένη σ' ένα ultra group όπου συμμετέχουν από κοινού τόσο άντρες όσο και γυναίκες και αυτό είναι που βλέπω ως προοπτική. Να μην χρειάζεται δηλαδή να διαχωρίζονται οι γυναίκες, αλλά να είναι μέρος ενός μεγαλύτερου συνόλου. Και προσωπικά, για να καταρρίψω το βασικά επιχείρημα των ανδρών που κρατούν τις γυναίκες έξω από τα ultras group, σχετικά με το κατά πόσο είναι σε θέση μια γυναίκα να υπερασπιστεί τον εαυτό της, εγώ κάνω πολεμικές τέχνες. Αλλά πέρα από αυτό, το ζητούμενο είναι να σκεφτώ τι είναι ένα ultragroup για μένα και πώς θέλω να υπάρξω μέσα σ' αυτό. Η τοξική αρρενωπότητα είναι ένα μεγάλο πρόβλημα, αλλά θα ήθελα οι ultras να εστιάσουν σε αυτό που είναι το ζητούμενο γι' αυτούς: να υποστηρίζουν την ομάδα τους με πάθος. Φυσικά χρειάζονται και οι αξίες, αλλά είναι σχετικά απλό το να αποφασίσει κανείς ότι το να μαχαιρώνεις ανθρώπους ή να προσπαθείς να τους «προσβάλλεις» ως μουνιά, ομοφυλόφιλους ή γυναίκες δεν είναι μέρος αυτής της υποστήριξης. Ειδικά αν θεωρείς τον εαυτό σου αριστερό ή προοδευτικό. Τώρα, σχετικά με το αν η παρουσία των γυναικών θα

περιορίζει τη βία στην οπαδική κουλτούρα. Είμαι της άποψης ότι η πολυμορφία είναι καλό, αλλά δεν νομίζω ότι έχει κάποιο ιδιαίτερο νόημα να υποστηρίξουμε ότι η παρουσία των γυναικών θα κάνει το ποδόσφαιρο λιγότερο βίαιο. Αυτό θα σήμαινε ότι όλα τα κορίτσια είναι πράα και όλοι οι άντρες είναι το αντίθετο; Αυτό που βλέπω εγώ είναι πως τα κορίτσια και τα αγόρια αναθρέφονται διαφορετικά με όλες αυτές τις ροζ και μπλε μαλακίες, αλλά θα ήθελα να το παραβλέψω αντί να το χρησιμοποιήσω ως επιχείρημα για να διαχωρίσω τις γυναίκες και τους άνδρες. Ως γυναίκα ή κορίτσι θέλω να μπορώ να είμαι δυνατή, να φωνάζω, να πίνω μπύρα και να διασκεδάζω στο γήπεδο. Όπως και οι άντρες πρέπει να μπορούν να είναι οπαδοί και ταυτόχρονα να είναι ντροπαλοί, χωρίς μυς και χωρίς να τους αρέσει η μπύρα.

B: Με αφορμή τη συνέντευξή μας αναζήτησα υλικό για την παρουσία των γυναικών στο ελληνικό οπαδικό κίνημα. Πέρα από κάποιες αποσπασματικές προσωπικές ιστορίες, βρήκα μια ενδιαφέρουσα μεταπτυχιακή έρευνα που καταπιανόταν με οργανωμένες οπαδούς δύο μεγάλων ελληνικών συλλόγων. Στο ερώτημα σχετικά με το πως θα έβλεπαν την προοπτική ενός αμιγώς

γυναικείου συνδέσμου, οι περισσότερες είναι κάθετες πως κάτι τέτοιο θα ήταν αχρείαστο, ενώ μόνο μια θεωρεί πως θα ήταν μεν καλή ιδέα, αλλά πιθανότατα δεν θα άρεσε στους άνδρες οπότε καλύτερα να μην επιχειρηθεί. Επίσης, στο ερώτημα της ερευνήτριας για το αν μια φεμινιστική προοπτική ήταν ένας από τους παράγοντες που τις οδήγησαν στο να έχουν ενεργή ενασχόληση με τα οπαδικά ζητήματα, απάντησαν ομόφωνα πως ο φεμινισμός δεν έχει καμία σχέση (κάποιες τον αποκήρυξαν μάλιστα) και πως για τους οπαδούς σημασία έχει μόνο η πίστη στο σύλλογο. Έχοντας στο μυαλό τα παραπάνω, θα ήθελα να μου πεις τη γνώμη σου για την ενεργό συμμετοχή στα οπαδικά δρώμενα ως μια έκφραση φεμινισμού.

Α: Όσα περιγράφεις επιβεβαιώνουν την άποψή μου. Δεν θεωρώ πως οι γυναίκες λειτουργούν αυτόματα με βάση μια φεμινιστική ατζέντα, αλλά αγαπούν το ποδόσφαιρο, τόσο απλά. Αντιθέτως, δεν είναι λίγες οι φορές που μπορεί να αναπαράγουν και να κανονικοποιούν την “γραμματική της αρρενωπότητας” ή την τοξική αρρενωπότητα που λειτουργεί σαν πολιτισμική γραμματική –αντί δηλαδή να μιλάμε, ενεργούμε κατ’ αυτόν τον τρόπο- όπως διαπίστωσε μια Γερμανίδα ερευνήτρια που καταπιάνεται με εκφάνσεις της αρρενωπότητας στο χώρο του ποδοσφαίρου. Προσωπικά, είμαι φεμινίστρια και για μένα οι γυναικείες πρωτοβουλίες και συμμαχίες έχουν κάτι το φεμινιστικό και είναι πολύ σημαντικές στο χώρο του ποδοσφαίρου. Είναι σημαντικό να μην αποκλείουμε τις άλλες γυναίκες και να αποφεύγουμε να διατηρούμε ένα ξεχωριστό στάτους (ως οργανωμένες και φεμινίστριες), αλλά να στηρίζουμε η μία την άλλη και να λειτουργούμε σαν αδελφές μεταξύ μας. Στην οπαδικό κίνημα που συμμετέχω εγώ(Γερμανικό) υπάρχουν πανό για την 8^η Μάρτη και μου δημιουργεί μεγάλη ικανοποίηση που υπάρχουν γυναίκες σε κάθε οπαδικό group, αλλά και που πολλοί άνθρωποι είναι πλέον ενήμεροι για τα ζητήματα σεξισμού ή σεξουαλικής βίας. Επίσης, υπάρχει από το 2004 ένα γυναικείο οπαδικό δίκτυο που συχνά παίρνει θέση για διάφορα θέματα όπως: το γυναικείο ποδόσφαιρο, περιστατικά σεξισμού, αλλά και πιο γενικού ενδιαφέροντος ζητήματα που σχετίζονται με το άθλημα. Έχουμε ένα αυτοκόλλητο

που βασίζεται στο σεξιστικό στίχο ενός τραγουδιού με τίτλο “Football, Fucking, Alcohol”, το οποίο αναφέρετε σε μια πολύ macho κουλτούρα και προτιμήσαμε να το αλλάξουμε σε “Football, Fucking, Feminism”. Πιστεύω λοιπόν πως ο φεμινισμός και το ποδόσφαιρο μπορούν να ταιριάξουν πολύ καλά μεταξύ τους. Φαντάζομαι πως η πρόοδος και οι κατακτήσεις των τελευταίων δεκαετιών σε φεμινιστικό επίπεδο έχουν συμβάλει αρκετά στο να καταλάβουν οι γυναίκες περισσότερο έδαφος στο χώρο του ποδοσφαίρου. Εύχομαι πως κάτι τέτοιο θα συνεχιστεί -αλλά δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς οι άνδρες να είναι σε θέση να μοιραστούν τα προνόμιά τους και να γίνουν επίσης φεμινιστές.

